

ВИЧО ИВАНОВЪ

МУДРОСТТА НА
РАБИ И ДРАХАТЪ
ТАГОРЪ

СОФІЯ
1926

ВИЧО ИВАНОВЪ

МЖДРОСТЪТА

на

РАБИНДРАНАТЪ ТАГОРЪ

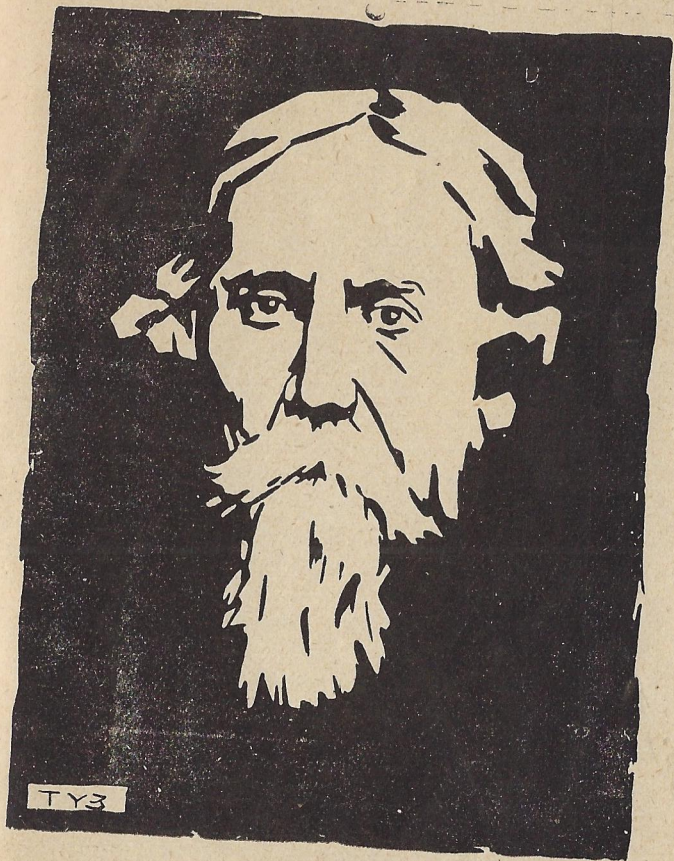
Предговоръ отъ ЛЮДМИЛЪ СТОЯНОВЪ

ИЗДАНИЕ НА АВТОРА

СОФИЯ

Пеѣтница Ив Г. Игнатовъ & Синове — София, Ц.-Самуиль, 77

Рабиндранатъ Тагоръ

ПРЕДГОВОРЪ

Рабиндранатъ Тагоръ — учителъ на живота

Рабиндранатъ Тагоръ стана известенъ въ Европа въ 1913 год., когато му бѣ дадена Нобелевата премия. Че неговитѣ произведения намѣриха такъвъ силенъ отзвукъ на западъ, на пръвъ погледъ е необяснимо. Само едно по-дълбоко вглеждане въ тѣхната сжщина ни разкрива тайната на това неотразимо обаяние *).

Тагоръ не е чуждъ на Европа — въ много отношения той се чувствува сроденъ съ нейното духовно минало, познава нейната литература и философия, самъ се е училъ въ Англия, живѣлъ е тамъ на младини и въ зрѣла възраст, свободно пише на английски. Вождъ на индийската интелигенция, въ свое време той и тя се опиватъ отъ силата и свободата на европейската мисль. Шекспиръ, Милтонъ, Байронъ ставатъ тѣхни любимци. Въ своигѣ „Спомени“, Тагоръ говори за възбудителната магия на европейския духъ: „Вакхическия духъ на Европа проникна въ нашата сдържана, благовъзпитана общественостъ и ни пробуди къмъ животъ. Ослѣпи ни блѣсъка на свободния отъ всѣкакъвъ натискъ животъ, изливайки се въ сърцата ни, сподавени отъ гнета на навици, жадуващи да се разкрийтъ срещу свѣта“. Характерно е това възприемане на европейския духъ подъ знака на вакхизма: то ни спомня за Ницше и неговата „весела наука“, дионисиевската му жажда и копнежа му по елин-

*) У насъ напоследъкъ излѣзе неговата философска изповѣдь „Садхана“, преводъ на Вас. Ставревъ, издание на „Акация“.

ския идеалъ на живота. Тагоръ е свързанъ и дори тѣсно приобщенъ съ главнитѣ течения на европейската литература, отъ края на миналия и началото на сегашния вѣкъ: съ символизма, особено съ Матерлинка, чието влияние се чувствува най-вече въ неговитѣ драми. Въ „Споменитѣ“ си той самъ казва, че въ пѣснитѣ си съединилъ националнитѣ съ европейски мотиви. Така той се явява носителъ на едно взаимно разбиране между Изтокъ и Западъ.

По този начинъ за западния свѣтъ Рабиндранатъ Тагоръ не е загадка, каквато е въ нашитѣ обикновени понятия Индия и индийската мъдростъ. Будийска Индия, съ нейния измисленъ миръ, съ нейната нирвана, съ пессимизма на нейната философия, отразенъ въ идеитѣ на Шопенхауера и въ „мировата скръбъ“ на романтицитѣ — всичко това е чуждо на Тагора, на неговия жизнерадостенъ мирогледъ; чуждъ му е аскетическия моралъ, самовглѣбяването на индийската мистика, отъ която черпятъ теософитѣ. Той поставя напротивъ свободата по-горе отъ доброто и вмѣсто отричането на свѣта и нирвана, проповѣдва утвърждаването на свѣта въ радостта. Своето чувство за свобода той опредѣля така: „То ме докара до тамъ, че азъ почнахъ да се боя не толкова отъ злото само по себе, колкото отъ тираническитѣ опити да се насажда добро. Къмъ всѣка насилствена политика, било въ държавнитѣ въпроси, било въ ония на морала, азъ изпитвамъ свещенъ ужасъ“. „Свободата“, казва той, „първомъ разбива закона, после създава закони, които ни даватъ властъ надъ себе си“ („Моятъ животъ“).

Свободата, като самодовлеещо понятие у Тагора, опредѣля основната чѣрта на неговото творчество: така то се отдѣля резко отъ аскетическата мъдростъ на Ин-

дия и става за насъ европейцитѣ, носителъ на преобразената идея на Истока: „Основната тема на всичкитѣ ми писания“, — казва той въ своитѣ „Спомени“ — е радостта на достигането на безконечното въ конечното“. Природата, къмъ която той ни зове, като къмъ забравена майка, подхранва у него това чувство на радостъ. „Красотата на природата, казва той, не е миражъ на въображението. Тя отразява радостта на безкрайното и за туй буди желание да се потопимъ въ нея въ пълна самозабрава“.

Вжтрешната свобода на духа, оправданието на неговитѣ „противоречия“, „като необходимъ пжтъ къмъ конечната простота на завършената истина“, доминира не само въ художественото, но и въ жизненото творчество на Тагоръ. Училището Шантиникетанъ („приютъ на мира“) основано отъ него (близо до Балпуръ), реализира, за удивление на цѣла Индия, най-смелитѣ идеали на свободно възпитание. „Назначението на човѣка състои не само въ познанието, но и въ призьмането на свѣта; не само да се даватъ знания, но и хармонично да се слива нашия животъ съ живота на битието“.

Тагоръ е изгонилъ отъ своето училище всѣка дисциплина, като оставя децата свободни срѣдъ природата, при свободно преподаване на онова, „което сближава детската душа съ душата на вселенната“. Характеренъ е случая съ посещенияето на единъ педагогъ, който, виждайки едно дете да се покатерва на едно дърво, за да учи урока си, дава изразъ на очудването си отъ тази негова постжпка. „Детинството е единствената възраст — отвръща Тагоръ съ присжщия му хуморъ — когато културния човѣкъ има право на изборъ между клонитѣ на дърветата и стола въ стаята. Защо да отнимамъ на

своитѣ възпитаници тази привилегия само за туй, че азъ, като възрастенъ, съмъ лишенъ отъ нея?“.

И тъй, нищо отъ таинствената Индия на легендитѣ. Тагоръ гледа съ отворени очи свѣта, той е учителъ на живота, цѣлото му творчество е единъ нескончаемъ химнъ на жизненото начало. Децата сж за него, като за всѣки мъдрецъ, источникъ на радостъ. „Всички деца сж гениялни“ — пише той. Всичкитѣ му романи („Гладни камъни“, „Домъ и свѣтъ“) пленяватъ съ преданността на трогателно любещи жени. „Ние често говоримъ, казва той въ своитѣ „Спомени“, и азъ самъ вѣрвамъ, че привързаността на индуската жена къмъ мъжа е нѣщо единствено въ свѣта и никога не се среща въ Европа“. Въ лириката и драмитѣ на Тагоръ, въ романитѣ му, кипи сжщия животъ, който ние познаваме: хората се раждатъ, играятъ, смѣятъ се, пжтуватъ, умиратъ; смѣняватъ се годишни времена, блести пѣстрата панорама на живота, отъ най-малкото цвѣте до гигантскитѣ Хималаи. Въ това двуединство на неговитѣ писания — съединение на Изтокъ и Западъ — въ тази метафизическа радостъ на битието, лежи и притегателната сила на неговия жизненъ планъ, т. е., приемането на свѣта въ любовта, тъй сходенъ съ елино-християнския идеалъ на живота.

Людмилъ Стояновъ.

Мъдростъта на Рабиндранатъ Тагоръ

Тежъкъ кошмаръ е вперилъ погледъ въ душитѣ на всички, въ цѣлия свѣтъ.

Ужасътъ и смъртъта обгарятъ безподслонната съвестъ на човѣчеството.

Кървави рѣки кръстосватъ земята и шепнатъ тъмни слова на злодѣяние и жестокость.

Сърцето на живота е погребано и надъ него танцуватъ подлостъта и убийството. Охищената чума на войната наново се готви да нападне изъ засада народитѣ; тя бележи загадъчни иероглифи на жестокость и безумие. Свѣтътъ е плахъ и бледенъ отъ досрѣдношно блудство. Палачъ нѣкакъвъ гони народитѣ къмъ бездната на самоизяждането.

А безпощадната логика на машината газии върху човѣшки трупове. Чугунениятъ ѝ трѣсъкъ, одухотворенъ, заявява вече своето право надъ свѣта и иска да го подчини на студената си воля. Съвремениятъ човѣкъ, съ своето машинизирано съзнание, не се различава съ нищо отъ Карелъ Чапекъ-витѣ работи!

Всички пѣтища сж преградени отъ барикадитѣ на човѣшката алчностъ. Притулени сж всички небосклони, буря е покосила и вѣра и надежда.

И въ това време на безчовѣчностъ, две честни дѣсници отъ страната на великитѣ посвѣтени се протягатъ презъ състрадание и сочатъ спасителнитѣ възможности на живота.

На ясения източень небосклонъ на човѣшката култура, величаво се очертаватъ силуетитѣ на двама исполини — *Рабиндранатъ Тагоръ* и *Махатма Ганди*.

Срѣдъ всичкото неразбиране и безумие, впили нокти въ душитѣ на западнитѣ народи, понѣкога издалеко до тѣхъ достига искрено негодувание, за да смути сатанинското имъ хоро. Въ западната нощъ, развѣла траурень воалъ, Рабиндранатъ Тагоръ и Махатма Ганди се представятъ като две бѣли птици, два пощенски гължба, които носятъ на безумието на Европа усмивката отъ челоуѣколюбието на далечния Изтокъ. Това сж две съвести, които преследватъ нечестивия духъ на западната култура. И правъ е Рабиндранатъ Тагоръ, като казва, че „люлката на всички модерни култури е била винаги отъ тухли и варъ“.

Ако си представимъ човѣка извънъ всѣка възможность на духовно единение съ заобикалящитѣ го нѣща, вѣроятнo бихме дошли до катастрофалното заключение, че той е изгубилъ своето мѣсто въ свѣта.

Въ източната мъдрость преобладава едно общо миросхващане, че мирозданието е творение на една предначална разумна сила, на която дължатъ своето съществувание: звѣздитѣ, слънцето, месеца, земята, живота, смъртѣта, времето съ вѣчното си движение, човѣкътъ и всичко около него и въ него. Тази разумна сила ведантиститѣ (последователи на Ведитѣ) опредѣлятъ: *единъ безъ втори*. Рабиндранатъ Тагоръ е на страната на това миросхващане. Той е израстналъ въ едно сѣмейство, дете текстове изъ упанишадитѣ (свещенитѣ пѣсни на индуситѣ)

сж се употрѣбвали за ежедневна божествена служба. „За мене — казва Р. Тагоръ — упанишадитѣ и учението на Буда сж били всѣкога нѣща духовни, следователно, — обладаващи безгранична жизнена сила“. За това никакъ не е чудно, че той отдава голѣмо общочовѣшко значение, както на стиховетѣ на упанишадитѣ, така и на учението на Буда. Въ тѣзи две сжщини Рабиндранатъ Тагоръ вижда ония чисти върхове, до които нѣкога, много отдавна, презъ вѣковетѣ е достигналъ човѣшкия копнежъ и прозрение. Тѣхъ той ималъ за духовна преднина въ своя личенъ животъ. Това отношение на Р. Тагоръ къмъ завещанитѣ потрѣби на своитѣ прадѣди е родило неговата житейска мъдростъ.

Рабиндранатъ Тагоръ е роденъ на 7 май 1861 г. въ Калкута. Произхожда отъ старинно семейство, дало много заслужили мъже на страната. Тази наследствена духовна традиция не е спрѣла и до днесъ — единъ отъ братята на Р. Тагоръ е философъ, другъ — музикантъ, а една отъ сестритѣ — писателка. Бащата, Дебендранатъ Тагоръ — махараджа (великъ князь), известенъ въ цѣла Индия и по това, че стои на чело на обществото на върващитѣ въ Брама „Брама Самаджъ“.

Отъ малкъ още Р. Тагоръ е претърпѣлъ много душевни страдания и скърби. Така той изгубва майка си. Вѣчниятъ въпросъ: „Защо?“ става неговъ гостъ и му открива пжтъ на дълги размишления върху мистерията на миробитието. Но наредъ съ мъдреча, въ мирътъ на съзерцанието расте и бжда-

щиятъ голѣмъ поетъ. Заключенъ въ бащиния си домъ, крайно ограничаванъ, външния свѣтъ за Р. Тагоръ е нѣщо като чужбина. Тжгата по тази чужбина се превръща въ вѣра въ безкрайната сжщност на свѣта.

Възпитанието на Рабиндранатъ Тагоръ минава въ ржцетѣ на домашни педагози. После — въ ориенталския семинаръ и въ Бенгалската академия въ Калкута.

Седемнадесетъ годишенъ Рабиндранатъ Тагоръ напуща Индия и се отзовава въ Брайтонъ. Тукъ той престожава извѣстно време, после заминава за Лондонъ, гдето се записва като студентъ по правото. Носящъ въ душата си откровението на голѣмъ поетъ, правната наука не го задоволява, а измжчва. Единъ день, следъ дълги тревоги, поета Рабиндранатъ Тагоръ се сбогува веднажъ за винаги, съ бждащия юристъ: напуща Лондонъ и отива при своитѣ въ Таркуей, а не следъ много — въ Индия. Той е вече на 22 години. Оженва се. Следъ години смъртта грабва другурката му, една отъ дъщеритѣ му и едина отъ синоветѣ му. Голѣмата скръбъ на поета е превъплотена въ образи и музика — „Гитанджали“.

Следъ това крушение Рабиндранатъ Тагоръ замислюва да открие свободна школа. И ето че въ 1901 година намѣрението е осжществено вече въ дѣло: университета въ Шантиникетанъ, напомнящъ горскитѣ гнѣзда на нѣкогашнитѣ индийски мждреци.

Народитѣ, чрезъ характера на своитѣ духовни култури, винаги сж започвали да се търсятъ и да

си подаватъ дѣсница, въ времена на вътрешенъ духовенъ упадѣкъ. Въ такъвъ упадѣкъ, забравили копнежа на сърцето, се намиратъ западнитѣ народи. И никакъ не е чудно, че всички тѣ, угнетени едни отъ други, съ благоговѣещъ вече взоръ (кой знае за кой пжтъ въ историята на човѣчеството) се обръщатъ къмъ оня старъ идеалъ, толковá старъ, колкото и новъ, който надъ всичко държи и дига високо факела на човѣщината, за да хвърли свѣтлина по задрѣмалитѣ друмища на човѣшкия животъ.

Ако всички хора биха били такива, каквито много отъ тѣхъ виждаме въ ежедневиия имъ животъ: застанали въ страшно безумнитѣ пози на своя стозжбъ егоизъмъ, вѣроятно човѣшката душа се би превърнала на една безкрайна пустиня. Но величието на човѣшката природа не измѣня до край на своята вътрешна сжщность: действително, човѣчеството не веднажъ е трѣбвало да преживѣе редица отъ мжчителни периоди на духовенъ мракъ, въ чийто адски въртежъ безвъзвратно е потъвало всичко човѣшко. Обаче, ако е имало причини, които сж възпирали врѣменно проявлението на благороднитѣ намѣрения на човѣка, то бждното непременно ги е издигало до шеметна висота, за да служатъ като предводни слънца къмъ страната на висшия човѣшки идеалъ. Така, тѣзи слънца, застанали напредъ предъ хода на прогреса, чрезъ своитѣ непресекващи протуберанси, сж достигали и достигатъ още до истинската глѣбина на духовното му битие, за да впепелятъ тамъ всичко що е въ измама заченато. Въ такива мжчителни врѣмена все пакъ човѣкъ не е преставалъ да чувствава

интуитивно-вжтрешно и естетически-външно, че въ живота се крие нѣщо необятно по своето значение и вселенски смисълъ. Но въ повечето случаи пулса на интуицията си е оставалъ самъ за себе си: материалния блѣсъкъ на действителността е профучавалъ въ ненадминатъ бѣгъ нататъкъ... къмъ костеливата житейска суетностъ.

Човѣшкия свѣтъ въ своя галопъ къмъ страната на житейската несъобразностъ и сега е изгубилъ равновѣсие, измѣстенъ изъ орбитата си отъ неукротими сили, действащи съ страшенъ бѣсъ въ неговия центъръ. Злокобенъ мракъ се сипе вредъ, разкривайки незнайни пропасти, които въ „благоприятни“ случаи сж готови да се превърнатъ въ гробища на човѣка и създаденитѣ отъ него духовни ценности. И всредъ всичкия този безпорядкъ е опредѣлено човѣку да носи бремето на чудовищни предчувствя, когато въ едно и сжщо време трѣбва да опредѣли и свободния изходъ отъ заобикалящата го мъглява действителностъ и да начертае основната линия на бжденъ духовенъ животъ.

Великитѣ прояви въ живота на човѣшкия гений, включващи въ себе си признака на подето презъ дадено настояще възраждане, започватъ винаги отъ тамъ, отъ дето започва самия животъ, въ който се пречупватъ многочисленитѣ сжщности на всемира. Отъ една страна необятността на този животъ, който всѣкога и всѣкжде ни се открива и ни подсказва съ нѣкакви невидими далечни сигнали, че самъ той е безначаленъ и безконеченъ; отъ друга страна, невъзможността, ко-

ято лежи въ основата на битието на човѣка — невъзможността да даде едно последно разрешение на собствената си духовна особенност, сж дветѣ вѣчни първооснови на човѣшкото познание. Тѣзи спонтанни сжщности на живота сж вѣрнитѣ и най-близки водачи на човѣшкото познание. Ако действително така трѣбва да се схваща оня вжтрешен стимулъ, който служи като залогъ за духовни домогвания, трѣбва да приемемъ, че културата на фона на настоящето е мъртва останка отъ опититѣ на велики сърдца и благородни умове — да преминатъ отвѣдъ границитѣ на това настояще, за да опознаятъ предназначението и смисъла на живота. Тѣзи опити, отъ които се раждатъ духовнитѣ ценности презъ дадено време въ гробището на общата духовна съкровищница представляватъ „мумийни екземпляри на човѣшката мисълъ и копнежъ“, вкаменени навѣки въ „обвивката на ученостъта“, за да ни подсказватъ презъ сфинксовото си мълчание звѣздни приказки за чудни страни, че истината е въ насъ, предъ насъ и все нататъкъ до безкрай. И какво ли би било, ако човѣкъ спечелеше благоволенieto на една отъ тия мумии въ желанието си — да осжществи съкровената тайна на битието? Вѣроятно, човѣшкото познание се би разплуло и въ мигъ за вѣчни времена би замръзнало; всичко веднага би се представило на човѣка: безразлично и бездушно, смъртно и безпощадно... А това би значило — да отвърне погледъ завинаги отъ прицелната точка на живота.

Като звъздно сияние отъ далеченъ край, името на индийския мъдрецъ Рабиндранатъ Тагоръ проблесна средъ културния западъ, когато презъ 1913 година му бѣ дадена Нобелевата премия за лирическия му сборникъ „Гитанджали“, — пѣсни на жертвоприношение. Обаче неговото име придоби още по-голѣма известностъ презъ времето, когато обикаляше столицитѣ на Запада, съ мисия — да буди заспалата му съвестъ. Кървавъ ужасъ глождеше душата на разблуднѣлия западъ — времето следъ общоевропейската война. Срещналъ шедствуващото безумие, готово да удави свѣта въ собственитѣ му кърви, Рабиндранатъ Тагоръ, пръвъ може би има смелостъта тогава открито да заяви своята преценка по отношение на западната култура: че тя е вече къмъ своя заникъ, несъстѣятелна да отговори на насъщнитѣ проблеми на живота и да подхранва духовния стремежъ на човѣка къмъ едно истинско съвършенство. Защото, въ своята вътрешна сжщностъ тя носи погрѣшната идея, че осжществението на живота се състои въ притежанието на свѣта, а не въ единението съ него. Въ това недействително тълкуване на духовното ни отношение къмъ свѣта, трѣбва да търсимъ първоосновата на кървавитѣ разпри на народитѣ и бунта на маситѣ.

Да, за пръвъ пжтъ, може би, тогава западната култура има непосредствената възможностъ да се намѣри лице срещу лице съ културата на мистична Индия, чрезъ живото слово на нейния най-великъ съвремененъ представител, Рабиндранатъ Тагоръ.

Западната култура е единъ инструментализъмъ, който съ своитѣ збчати колелета убига всѣкакъвъ благороденъ поривъ въ човѣшкия животъ. Защото основната ржководна нишка въ живота на всички западни народи е: да притежаватъ, именно да притежаватъ. „Въ тѣй нареченитѣ свободни страни, болшинството отъ народа не е свободно; то е принудено силомъ да се бори за цѣли, които дори не сж му известни. Това се дължи на факта, че хората не признаватъ за своя цѣль нравственната и духовна свобода. Човѣшкитѣ страсти създаватъ буренъ водовъртежъ и опиянени до безсъзнание отъ вихреното му движение, хората се мамятъ че сж свободни. Но сждбата, която ги дебне, е неизбежна като смъртта, защото човѣшката правда е нравствена правда и истинското освобождение е духовно“.

Иззидана на почвата на единъ материалистически духъ, западната култура организира народитѣ съ чисто нападателни цѣли. Мждростята, безъ съмнѣние, е длъжностъ, която трѣбва да пази народитѣ и служи на чедовѣкол.обието, но нея най-малко можемъ откри въ отношенията на западнитѣ народи.

Животътъ е механизизиранъ. Той день изъ день губи отъ своята красота; прекаралъ е палаческо вжже на шията на своята духовна сжщностъ: философия на самоубийството. Обаче истинската култура води човѣшкия духъ къмъ осжществение на самия животъ, а не къмъ унищожението му. „Една култура,—казва Р. Тагоръ, трѣбва да се оценява не по сбора отъ сили, които е развила, а по сте-

пеньта на човѣшката обичь, която развива и проявява чрезъ своитѣ закони и наредби“.

Характерътъ на културата презъ дадено време най-добре се опредѣля и вижда отъ практическата страна на живота — живота взетъ като творческо съзнание. Нели жестокитѣ епохи въ историята на човѣчеството сж най-доброто доказателство, че истинската страна на човѣшкия животъ е била наранена? Епохата на Нерона носеше всичкия външенъ блѣсъкъ, но това не ѝ попречи да бжде изразъ на една нечувана жестокость.

Западнитѣ народи преживѣватъ едно време на ненадежности и паника. Така тѣ всѣки день убиватъ благо и смисъла на живота и, разбира се, това не имъ пречи да носятъ прозвището „културни“. Ехото на безумието имъ е достигнало и въ далечния изтокъ и проявява своето насилие.

Въ действителность съвременната култура преживѣва дълбока криза. Душата на Запада е заключена въ граници отъ безсърдечни теории и затова е ограничена. Ние сме на предѣла на две голѣми исторически епохи: старата си отива, а новата още не е настъпила. „На западъ механизма на национално-организираната търговия и политика,—казва Р. Тагоръ, превърнаха хората на добре натѣпкани денкове, сигурно полезни и съ висока пазарна цена. Тѣ сж опаковани въ желѣзни обрѣчи, снабдени съ етикетчета и класифицирани съ научна грижливостъ и точностъ. Тоя съвремененъ продуктъ е обработенъ и полиранъ тъй чудно, тъй явно е отбелѣзанъ съ печата на фабричното производство, че за твореца не ще бжде лесно да

познае духовното сжщество създадено отъ него по свой образъ и подобие“. Днешното време отрича възвръщането къмъ земята. Земята — прамайка — иска да бжде обичана. Човѣшкото интуитивно чувство, импулсирано отъ върховното съзнание за единението на човѣка съ космоса, ще бжде духовния жетварь въ новата култура. Новата култура ще бжде рожба на земята. „Неуморно целувай земята“, — казва Достоевски.

Тази нова култура ще израстне изъ недрата на ирационалната стихия на славянството. Славянството, споредъ Достоевски, ще може да даде на човѣчеството нова религия. „Идеята на славянството, — казва той — може би е бждащата възможностъ за разрешение човѣшкитѣ сждбини и сждбинитѣ на Европа.“ Достоевски вѣрва, че славянството ще създаде нѣщо ново, трайно за всемирната култура. И неговата вѣра не е една обикновена вѣра, защото е осветена отъ велики съмнения. Изъ славянския черноземъ ще покълни сѣмето на истинния животъ.

Стара Европа — гордостта на арийската раса — люлка на хилядогодишна култура стои на голѣмъ исторически кръстопжтъ. Психологически преживѣваме сжщитѣ колебания и несигурностъ въ утрѣшния день, както древния римски свѣтъ въ навечерието на своето разпадане.

За Рабиндранатъ Тагоръ пжтя къмъ съвшенството на индийския народъ е билъ винаи пжтъ къмъ природата, къмъ девственнитѣ лѣсове на Индия, кждето нѣкога се е била напластила всичката мждростъ на индийския духъ. Обаче, съ на-

шедствието тамъ на „варварскигѣ“ племена на Европа всичко е придобило пустиненъ видъ и грозота. Духътъ на индийския свободолюбивъ народъ изгубилъ възможността си на единъ естественъ животъ, какъвто е билъ нѣкого тихия животъ въ горитѣ. И днесъ, при наличността на богатия разцвѣтъ на техниката, индийския народъ никога не е преставалъ да благоговѣе колчемъ извърне погледъ къмъ тоя естественъ пѣтъ, по който е дошла мъдростъта на живота. „Изтокъ, — казва Рабиндранатъ Тагоръ — съ неговитѣ идеали, запазилъ презъ дълги вѣкове въ гърдитѣ си свѣтлината на слънцето и сиянието на звѣздитѣ, може търпеливо да чака, додето Западъ, съ неговия стремителенъ бѣгъ за материални печалби, не се лиши отъ дихание и не умрѣ на мѣсто. Европа, забързала по своитѣ работи, хвърля презрителенъ погледъ отъ прозореца на своя бързъ тренъ къмъ жетваря, който събира въ полето своята ржжъ и поради бѣсната бързина, съ която се движи, струва ѝ се, че той се движи много бавно и все повече се отдалечава отъ нея. Но всѣка скоростъ има своя граница, работата губи своя смисълъ, и гладното сърце на Европа иска храна. Европа, рано или късно, ще дойде до тоя скроменъ жетваръ, който, подъ палящитѣ лъчи на слънцето, събира своята ржжъ. Защото, ако работата и свързанитѣ съ нея покупка и продажба не могатъ да чакатъ, любовта внаги чака, а съ нея чакатъ и красотата и просветлената мъдростъ на страданието. И Изтокъ ще чака до дето удари неговия часъ.“

Да, западната култура отрича възвръщането

на човѣка къмъ земята, тази древна Деметра — прародителка на човѣшкия родъ; тя пресече пжтя на човѣка къмъ природата, като помежду имъ издигна желѣзната логика на града.

Нѣкога древнитѣ намираха отговоръ на миробитието си въ религиозната мистерия. Ученостъта на съвременната култура отрече дълбоката мъдростъ на древността, като на мѣстото на тайнитѣ ѝ откровения издигна базилията на научната догма.

Западната култура зазижда човѣшкия духъ съ плочитѣ на абстрактното, стана източникъ на физическа смъртъ; тя подаде дѣсница на смъртъта: презъ общеевропейската война този пѣкленъ заговоръ погълна съ стотици хиляди човѣшки жертви. Въмѣсто да открие пжтя къмъ съвършенството въ миръ, западната култура хвърли народитѣ съ вѣкове назадъ по еволюционната стлба.

Днесъ народитѣ сж много по-голѣми врагове единъ за другъ, отколкото това съ нѣкогашнитѣ скитнишки племена презъ каменния периодъ, когато човѣшкия духъ е билъ въ люлката на своето детство. Где се крие източника на вопиющитѣ рани, що разяждатъ западнитѣ народи? Най-последно — голѣмитѣ противоречия, що преживѣватъ народитѣ, не е ли убедителенъ отговоръ, че западната култура е на погрѣшенъ пжтъ?

За култура въ този видъ, въ който ни се представя днесъ, може да става дума дотолкова, доколкото сжществува прогресъ — прогресъ твърде малко синтезиранъ въ творческото човѣшко създание, съ огледъ на бждащето на цѣлото човѣчество. Съвременната култура е култура дотолкова,

доколкото въ нея можемъ да видимъ отзвукъ на далечнитѣ завоевания на творческото съзнание, -- единъ външенъ процесъ на това съзнание, или -- съ други, думи единъ прогресъ, лишенъ отъ върховното съзнание за живата връзка на човѣка съ космоса. Тъкмо за това, че съвременната култура е само прогресъ, безразлично ѝ е, какъ тя се изживява като процесъ.

Законътъ на прогреса засѣгна до висша степенъ днешното време, като го издигна до шеметна висота, гдето, обаче, машината стана неговото олицетворение; той направн голѣми завоевания въ областта на техниката, като превърна човѣка въ механизъмъ. Съ това днешното време обезвѣри хората въ величието на човѣка и неговото висше наследство -- време на Ставрогиновщина и Иванъ Кириловщина, когато нравственитѣ търсения и съвършенство на личността се преплитатъ съ идеята за богоубийство.

Призракътъ на насието души страшно народитѣ, не имъ дава никога и нигде отдихъ. И въ това насилие тѣ намиратъ своето лудо опиянение. Докато единъ незначителенъ процентъ хора реагиратъ съзнателно срещу ужаса на мировата инквизиция, народитѣ дълбоко въ себе си оставатъ все още чужди на това пробуждане, чужди на съзнанието за всеобщо благо.

Народитѣ въ своята история най-вече днесъ, отколкото презъ всѣко друго време, сж лишени отъ общочовѣшка опора, отъ траенъ идеалъ за живота; изгубили въ нощта нравствената си свобода, едни за други народитѣ се превърнаха въ

палачи, за да озаконятъ взаимозаколението като основно начало въ международнитѣ отношения. Войни! Войни! Войни!

Индийскиятъ народъ не е регистриривалъ нито една още завоевателна война! А древния Египеръ, завещалъ на човѣчеството тайната на сфинкса и мждростъта на съзерцанието! Този боговдъхновенъ Египетъ — символъ на Богочовѣчностъ! Историята на Египетъ сжщо не помни подобни безумия, като тия на западнитѣ народи.

„Културата на древнитѣ гърци, — казва Рабиндранатъ Тагоръ, се е развила между стениѣ на града“ — както древноелинската, а отъ тукъ — и съвремената кзлтура сж само едно външно подражание на сния духовни завоевания въ дълбокото минало, що намѣриха най добритѣ си покровители въ лицето на египетскитѣ фараони.

Западнитѣ народи — безспорно, могатъ да се гордеятъ съ своя механиченъ прогресъ, но никога — съ едно таково величье на духа, както напр. древния Египетъ. Но и този прогресъ на западнитѣ народи сѣкашъ е само единъ физически процесъ, една ферментация на повърхността на все още спящото съзнание на народитѣ. На този прогресъ — процесъ на горение, липсва духовното преображение, що дава трайностъ на формата.

Да, западната култура е култура на външния прогресъ — материална култура; затова е и чужда, равнодушна предъ кървавитѣ безумия — нѣщо повече, тя ги насърдчава; тя не живѣе съ душата на човѣчеството, а търгува съ неговото нещастие, като изнася народитѣ на международнитѣ касап-

ници, съ пълната очевидност — да бждатъ заклани! Не е ли ясно, че съвремената култура е едно голѣмо просвѣтено варварство, което струва нещастията на цѣли народи? А това се дължи на факта, че човѣчеството е лишено отъ истински гении, които да осмислятъ придобивкитѣ на прогреса.

Но, може би, не е далечъ деня, когато страданията на човѣчеството ще бждатъ възнаградени отъ съзнанието на ония, които ще дадатъ целъ и смисълъ на прогреса. И ако има залѣзъ на западната култура, то той въ този смисълъ е до толкова залѣзъ, доколкото и изгрѣвъ на ония боговъдохновени пророци, които ще предводителствуватъ народитѣ не къмъ кръвъ и войни, а вече къмъ победитѣ на духа.

Гениитѣ на бждащето ще дойдатъ като най-интимно човѣшко откровение на бунтъ срещу окървавената свѣтовна съвестъ.

Едно е ясно: отъ Изтокъ до Западъ текатъ невидими рѣки на духа, които ще донесатъ кораба съ бждащитѣ гении на човѣчеството,

Като всѣка обобщителна мъдрость, и тази на Рабиндранатъ Тагоръ изхожда отъ единъ първиченъ пантеизъмъ. Рабиндранатъ Тагоръ въ своята философия не излиза вънъ отъ границитѣ на оная специфична сжщностъ, що характеризира изобщо индийската мъдрость—древноарийското пантеистично миросхващане, колективенъ отзвукъ на което сж Ведитѣ и Упанишадитѣ

Основния идеенъ елементъ, върху който Рабиндранатъ Тагоръ гради своята философия на

живота и своята вдъхновена поезия е, че човѣка е въ постоянна неразривна връзка съ космоса. Тази родственност на човѣка съ космичната среда е първопричината на възхода на човѣшкото познание нагоре по конца на битието.

Непостижимата универсална разумност на космоса (Космоса е една разумна проява) се изразява въ законния порядъкъ, движущъ напредъ безконечния потокъ отъ физически явления. Човѣкъ е разумно следствие отъ първопричината на общия животъ, който е всеединенъ и безконеченъ. Като така, трѣбва да приемемъ, че въ едно малко нагледъ кѣтче въ духовното битие на човѣка е заложенъ първообраза на вселенското. Това вселенско е универсалното Азъ, което подклажда огъня на великитѣ постижения на човѣшкия духъ. Това Азъ е, което създава близки и далечни отношения между човѣка и заобикалящия го миръ, между неговитѣ духовни прояви и проявитѣ на разумната вселенска сжщностъ. Универсалното Азъ е духовенъ съсждъ, въ който гори елея на вжтрешната сжщностъ на свѣта Тамъ нѣщата сж да дени отъ напредъ — остава само да имъ дадемъ съзнателна сфера на действие, за да могатъ да придобиятъ кръвта и плътта на животъ. Непроявеното напълно универсално Азъ е сжщо като дете, що носи дълбоко въ себе си аналитичниятъ инстинктъ по отношение на живота : при свобода то посѣга къмъ всѣка пѣстрота, като едновременно съ това разкрива интимната си сжщностъ. Така и универсалното Азъ идва у човѣка съ своя идеаленъ миръ, който трѣбва да се материализира на

житейското поле въ добродетель, красота, любовь. (Любовьта е пжтеводителка къмъ „Велико по отсрещчо“, къмъ вѣчното въ живота.) „Универсалното Азъ е безусловната истина на всички нѣща“, — казва Тагоръ.

Човѣшката индивидуалность Рабиндранатъ Тагоръ сравнява съ два полюса, съ огледъ на двойственниятъ ѝ характеръ. Защото свѣта е примирение на противоположни сили — свѣта е дуалистиченъ въ своята вжтрешна основа. И по силата на тази неизбѣжна за всички нѣща първопричина, въ човѣка сжществуватъ едновременно два полюса — сжщноститѣ на две Азъ. Духовната струя на примирение, споителната ось на тия два полюса — полюса на индивидуалното и тоя на универсалното Азъ е любовта, отъ сърдцевината на която се раждатъ всички сжщества. Универсалното и индивидуалното Азъ сж двата крайгълни камъни, върху които съзнанието гради различнитѣ иерархии на нравственния човѣшки свѣтъ, въ който — споредъ общия законъ на единението, контраститѣ се притеглятъ.

Когато човѣкътъ се затвори въ тъмния чертогъ на своето индивидуално Азъ, смѣтайки, че тамъ се крие вжтрешната му свобода (тя е основата на духовния интересъ у човѣка), то скоро у него започва да зрѣе скрита нѣкаква ненависть, която отправя отровнитѣ си стрѣли противъ самия него и всичко що го заобикаля. Така, увлеченъ по тънкото вжже на измамата (индивидуалното Азъ съ всичкитѣ си егоистични особености въ арената на човѣшкото битие играе роля на глади-

аторъ срещу общочовѣшкитѣ копнежи), на своето ограничено Азъ, човѣкъ става зълъ, пречи самъ на себе си да догони образа на собствената си интимна природа. Такъвъ човѣкъ, споредъ Рабиндранатъ Тагоръ, отдавна е напустналъ недрата на своята истинска природа, като е тръгналъ по пътя на самообособеността, извеждащъ въ единъ свѣтъ на безумие и жестокость. Колкото повече нищожното Азъ заема мѣсто у човѣка, толкова повече то разгаря собственния си огънь и раздухва пламъцитѣ му до предѣлитѣ на мирозданието. Затова пъкъ Рабиндранатъ Тагоръ казва, че само по друма на любовта цвѣти съкровения блѣнъ на духовната природа на човѣка. А любовта е най-интимното отношение на душа, която посредствомъ единение съ заобикалящата я разумна среда, търси задушевна близость съ източника на живота. Любовта е единствения положителенъ фонъ на духовния животъ на човѣка: тя е смисълътъ и творческата ржка на битието, а идеята — красотата, която е радостъ. „Както майката разкрива истинската си природа при отглеждането на децата, — казва Р. Тагоръ, така сжщо истинската свобода значи за насъ не свобода отъ действие, а свобода въ действие, която ние намираме само въ служенето на любовта“. Изхождайки отъ това си убѣждение, поета — мждрецъ иска да каже, че къмъ любовта време е вече човѣчеството да отпрати очитѣ на своята опропастана душа.

Ратуващъ искрено за благоденствието и мира на разпокъсаното човѣчество, Рабиндранатъ Тагоръ сочи практическия пжтъ къмъ това — като наро-

дитѣ отъ всички страни изнасятъ на международенъ показъ културнитѣ си ценности за обща размѣна и взаимно опознаване. Така чрезъ дѣла тѣ ще осъществятъ възможността за едно истинско единение и миръ и ще напуснатъ международнитѣ касапници, гдето ролята на беззащитнитѣ животни е предоставена на милиони човѣшки сѣдби.

Рабиндранатъ Тагоръ свежда злото до несъвършенство на вътрешната природа на човѣка, която природа трѣбва да търси своитѣ прояви върху бѣлата симфонията на своето собствено универсално Азъ, което чака да му отворятъ вратата къмъ безкрая. При пръвъ удобенъ случай това Азъ ще изпърха като птица изъ своето гнѣздо и ще понесе на крилетѣ си своята рожба — индивидуалното Азъ, за да го разведе изъ слънчевитѣ висини на всемира. У всѣки човѣкъ има нѣщо, което се стреми да заеме мѣсто въ мирозданието — това е скрито Азъ, универсалното Азъ у човѣка, що му дава божественъ ликъ и му открива висшитѣ свѣтове.

Душа, която е пробудила универсалниятъ си пратеникъ, е толкова по-малко възможна за зли деяния и жестокость, колкото повече тя приема като безусловна истина вѣроятността, че мирозданието е една действителность, която непрестанно трѣбва да се осъществява отъ насъ. „Въпросътъ, защо има зло на тоя свѣтъ, е еднакъвъ съ въпроса, защо е мирозданието изобщо“. Защото злото не е последната дума на живота; то не е абсолютна величина. Злото стои въ обратна

пропорция на пробуждащия се духовенъ интересъ у човѣка — колкото повече злото преобладава у човѣка, толкова повече духовниятъ му интересъ е пасивенъ. Широтата на сърцето и свѣтлината на разума сж право пропорционални на доброто и обратно пропорционални на злото — т. е., колкото повече чувствуваме скърбитѣ и радоститѣ въ свѣта, толкозъ повече последния въ своята крайна цѣль, ни се прѣдставя като едно хармонично цѣло; или, колкото повече сърцето ни е обособено въ границитѣ на личното Азъ, толкова повече се отдалечаваме отъ свѣта и ставаме проводници на злото.

Въ сжщностъ въ свѣта има толкозъ добро, колкото и зло. Злото е *raison d'être* на доброто. Злото и доброто сж двата духовни полюси на живота, безъ които последниятъ би билъ немислимъ. Ние хората се мамимъ, като приписваме на живота едностранчивостъ т. е., че въ него има само зло. Но това си остава само нашъ личенъ изводъ, който нѣма нищо общо съ живота, съ основата на живота. Ние виждаме живота, въ една или друга форма, въ зависимостъ отъ жгѣла на съзнанието подъ който го възприемаме.

Споредъ Рабиндранатъ Тагоръ злото, или съ други думи — несъвършенството е единъ мостъ неизбѣженъ, презъ който трѣбва да мине човѣшкия животъ, преди да е стигналъ на брѣга на любовта. Казано на парадоксаленъ езикъ: несъвършенството е началната нишка, отъ която започва съвършенството. ! есъвършенството и съвършенството или — злото и доброто сж нераздѣлни сжщности на които почива разумното битие на човѣка,

съ тази разлика само, че злото е добро, ограничено въ тѣснитѣ рамки на индивидуалното Азъ; и че въ самото ограничение на вътрешната ни природа се заключава основния тонъ на злото. Ако, обаче, проявеното добро, като зло въ затворническата килия на нашето индивидуално Азъ се освободи отъ това ограничение, злото за насъ тогава само по себе си ще отпадне въ добродетель. По край това възможно освобождение Рабиндранатъ Тагоръ отдава, както споменахъ вече, съществуването у човѣка — въ основата на духовната му природа — на едно друго, второ Азъ — универсалното, съ което Азъ човѣшката душа граничи съ космоса и неговитѣ вариации, чиито преднина е: последната целъ на съвършенството. Защото на физическитѣ явления, които всѣкога и всѣкжде открива нашето око, трѣбва да отдадемъ единъ разуменъ стремежъ, който идва направо отъ сърдцето на първообраза: природата стремяща се чрезъ видими вариации да представи на показъ своя вътрешенъ копнежъ, който е единение на всичко и въ всичко. Обаче резултата отъ този подземенъ стремежъ не може никога да се покрие съ обекта на този стремежъ: между причина и следствие както между доброто и злото има единъ интервалъ, който ги прави чужди и неидентични. Това е универсаленъ законъ, който лежи въ основата на вѣчния стремежъ къмъ съвършенство на всички нѣща. И наистина, ако човѣкъ сведеше близко до себе си онова, което блѣнува, тжгата по безкрайното, която е негова интимна същностъ, би го напуснала за винаги; красотата би обезцвѣ-

тила съвършено, а самъ той би заприличалъ на звѣрь. И правъ е Рабиндранатъ Тагоръ, като иска да ни подсказе, че несъвършенството и сършенството сж основнитѣ две гаранции, безъ които не е възможно никакво вътрешно движение въ свѣта и безъ които той не би ималъ никакъ смисълъ; всичко би заело неопредѣлеността на нищото, ако свѣта изгубѣше дветѣ възможности, които посредствомъ вездесщата и всепроникваща всемирна обичъ, взаимно се стремятъ къмъ единъ краенъ пунктъ на единство и съ това поддържатъ душата на съвършенството. „Адвѣтамъ е анантамъ“ — единството е безкрай, „адвѣтамъ е анандамъ“ — единството е обичъ (Упанишадитѣ).

Висшето познание е рожба на взаимотношенията на двата атрибута на разумното битие на човѣка: универсалното и индивидуалното Азъ.

Въ всѣка Тагорова мисълъ не може да не се чувствува съзвучието на едно олимпийско спокойствие предъ личното предопредѣление на човѣшката индивидуалностъ — спокойствие, резултатъ отъ дълбоката вѣра на мъдреца въ побѣдата на доброто, а именно: че човѣкъ трѣбва да си остане тамъ, където е, и всичко ще дойде съ време при него, стига той да желае да бждѣ човѣкъ. Въ това разрешение проблемата на злото, се тай единъ краенъ оптимизъмъ по отношение на външната действителностъ, който е вѣнеца на Рабиндранатъ Тагоровата мъдростъ и поезия. Самъ Рабиндранатъ Тагоръ казва, че крайно абсурдно е да се гледа на живота презъ недействителнитѣ очила на песимизма, въ едно и сжщо време, когато живѣемъ

сщия този животъ. Защото за него крайно убедителенъ е факта, че живота сществува, въпреки хорския песимизъмъ. А това обстоятелство навежда само по себе си на убеждението, че въ живота се крие наистина нѣщо колосално, което като минава границитѣ на човѣшкото отчаяние, отива нататкъ... да търси вѣчната хармония. Въ такъвъ случай, значи целта, стойността на човѣшкия животъ се крие не въ това — да го отричаме безотчетно, като изхождаме отъ страданието и болката, които ни причинява социалната несъобразностъ, а нейде далечъ, много далечъ: като преодоляваме всички възможни пречки, които биха ни се създали отъ хората по пътя на съвършенството, да се издигнемъ въ себе си до степенъта на вселюбящи. Въ постигането на тази висша целъ и смисълъ на живота, човѣкъ се добира до възможността — да изпита най-висшата радостъ и награда. „Ако индивидуалността, — казва Рабиндранатъ Тагоръ — представляваше само страдания и жертви, тя не би имала никаква цена за насъ и въ никой случай ний не бихме дали доброволно тия жертви за нея. Въ такъвъ случай безсъмнение самоунищожението би било най-висшата цѣль на човѣчеството“. Абсолютната ни сщностъ не се поддава на обяснения съ сухи думи. Възможността за самоосществението си трѣбва да търсимъ въ нашия действителенъ животъ, съ други думи: нашето върховно битие се нуждае отъ „обяснителния текстъ“, на нашия личенъ животъ и отношенията му къмъ околната среда. Защото, думата предъ стремежа ни — да бждемъ нѣщо повече отъ себе

си, се равнява на „една гримаса на нѣмъ човѣкъ“. За да живѣе висшето начало у човѣка, което е етическата основа на духовната му свобода, то иска живи факти на обичъ и човѣщина къмъ свѣта. А неговата природа е „да върви напредъ“ и да мине „оттатъкъ стана на живота“.

За да отрече всецѣло песимистичното миро-схващане и да напомни практически, че предъ радостта отстѣпва и най-необикновената скръбъ, каквато можемъ допусна въ живота изобщо, Рабиндранатъ Тагоръ навежда следното: „Ако насочехме всичкото си внимание къмъ смъртта, свѣта би ни се сторилъ като една гробница, обаче, въ царството на живота, мисълта за смъртта има възможно най-малко сила върху нашия духъ. Не защото тя е най-малко видимата страна на живота, а защото е отрицателната страна на живота. Животътъ като цѣло не счита никогa смъртта за нѣщо сериозно. Той се смѣе, танцува, играе, строи къщи, трупа богатства и люби, напукъ на смъртта. Само когато наблюдаваме единъ отдѣленъ случай отъ смъртта, ние виждаме нейната грозота и ужасъ ни обхваща. Ние изгубваме предъ очи цѣлостта на живота, отъ който смъртта е само една частъ. Той е все едно, като да разгледаме късче платъ подъ микроскопъ. Той ни се струва като нѣкоя мрежа; ние гледаме голѣмитѣ дупки и сѣкашъ чувствуваме презъ тѣхъ проникващия студъ. Въ сжщностъ смъртта не е последната действителностъ. Тя изглежда черна, както въздуха изглежда синъ, обаче, тя не дава цвѣта си на нашето битие, както въздуха не дава боята си на птицата, която

хвърчи изъ него. Смъртта е монистична, тя нѣма животъ въ себе си, обаче, живота е дуалистиченъ; той има и дветѣ: и видимостта на нашата природа и сжщността ѝ. И смъртта е тази видимостъ, тази майя (измама), която е неразривна сплътница на живота. Нашето Азъ, за да живѣе, трѣбва постоянно да се промѣня и расте; ще рече, въ него се извършва едновременно постоянно умирање и живѣене. Въ сжщность ние се стремимъ къмъ смъртта, когато бѣгаме отъ нея, когато искаме да дадемъ трайностъ на формата на нашето Азъ; когато нашето Азъ не чувствува нужда да се нарастне, когато то взема границитѣ си за последнитѣ свои граници и действува съобразно съ тѣхъ“. (И Рабиндранатъ Тагоръ, като всички свои сънародници, вѣрва въ прераждането на душата). Като така, щомъ въ живота нѣма реални причини за разочарования, тогава остава открита действителността, че живота е една безначална и безгранична радостъ, която идва направо отъ центъра на първообраза, дето гостува съкровния блѣнъ на мирозданието.

Единосжщна, абсолютно съществующа е само любовта — море на човѣшки добродетели и красота. Нѣкога, много отдавна, отъ това море — отъ нѣкой синкавъ бистъръ лабиринтъ е изплувалъ на повърхността на действителността и живота, човѣшкото съзнание. Ние сжщо така носимъ въ себе си това море, което нѣма граници. Понѣкога то е много гладко, лодката на нашия копнежъ е свободна, платната сж пуснати въ отдихъ, скръбта е отпаднала, заключена въ непозната кула. А ду-

шата, потънала въ дълбокъ предвѣченъ сънь, изживява последнитѣ минути на една тиха забрава... Преминала оттаткъ моста на действителността, тя се кжпи въ предутринното разсънване на единъ другъ миръ, въ който постига себе си и чувствува родственността на всички нѣща. Но идва нѣкаква жестока стихия... Облаци се спущатъ надъ гладкитѣ води. Свѣткавици, съ мощъта на вселенната, цепятъ навжсениѣ вежди и набръчкано чело на далечния небосклонъ, потъналъ въ тежка размисль, като библейски пророкъ — върху книгата на битието. Страшна уплаха разсича съня на душата! Лодката ѝ е въ крушение — сѣкашъ предъ гибель. Нѣкакъвъ исполинъ, застаналъ задъ мрежата на видимостъта, духа къмъ глжбинитѣ на морето Гигантски вълни се издигатъ до шеметна висота, готови да погълнатъ въ своитѣ чудовищни уста цѣлия свѣтъ. Тѣ плискатъ лудешки по изненаданата лодка и разкриватъ зѣещи мрачни страни, затиснати тамъ долу... подъ водораслитѣ на живота, надъ който отдавна шедствува човѣшкото безумие съ остри зжби и запѣнени уста... Въ такива моменти на корабокрушение, почваме безкрайно много да се запитваме и блуждаемъ между стениѣ на едно несигурно ДА. Единъ въпросъ: кой знае, дали човѣкъ въ основата си не е едно велико недоразумение, което се самоизяжда предъ невъзможността да проникне въ смисъла и назначението на своето духовно битие! — Зѣе като слѣпъ кладенецъ и не дава примирение. Но съмнението — неканенъ гостъ въ нашето сърце — е прогонено отъ единъ случаенъ детски плачъ въ

нощта... До скоро разбушваното море става тихо, дало ухо на оная страна, отъ която идва безпомощния гласъ... Лодкаря на любовта, ето, че надува платната и се впуска въ бѣгъ — да помогне на давящия се татъкъ предъ брѣга на живота..

Най-важното — състраданието е постигнало целта си, за да може да вѣрваме въ висшия смисълъ и благо на живота...

Да, има слизане долу, но може да слѣзе само този, който нѣкога е билъ на високо. Ние носимъ въ себе си тази височина, по която копнѣемъ и така чрезъ една или друга областъ на личния ни животъ, опредѣляме отношенията си къмъ свѣта. Въ слизанията и новитѣ изкачвания нагоре се повтѣря вѣчната трагедия на потенциално-безконечната душа на човѣка. „Богъ и дявола, — казва Достоевски — водятъ непримирима борба, а полето на битката е човѣшкото сърце“.

Рабиндранатъ Тагоръ държи много на едно съзнателно и разумно единение на човѣка съ природата, съ огледъ на една възможна за осществяване перспектива отъ чисто висшъ етико-естетически характеръ: да хармонизираме своя животъ съ заобикалящата ни действителность, като търсимъ арената на нравствената ни свобода. Срѣдъ природата, застаналъ въ тихо съзерцание на нейното величие, човѣкъ непосредствено чувствува пулса на вселената, отъ който пулсъ тоя на човѣшкото сърдце е само една брѣнка. Човѣкъ, отбѣгващъ и най-малката възможность на духовно общение съ заобикалящата го природа, затваря се навѣки между стениѣ на призрачния градъ, за

да бжде преследванъ презъ цѣлъ животъ отъ измамата: „раздѣляй и владей“.

Учението на Рабиндранатъ Тагоръ е наследство отъ древната индийска мъдростъ. То е учение на простото единение съ вселената, но не чрезъ външнитѣ форми на култа и обряда, а чрезъ любовта къмъ живота и свѣта. Външнитѣ обряди създаватъ различието, което е лъжа, измама. Обрядътъ заключва висшето начало въ затвора на видимостта и го умъртвява. Това вселенско първоначало не е нито въ обрядитѣ, нито въ храмоветѣ, а въ всеобщото дихание.

„Богъ, — казва Рабиндранатъ Тагоръ — доброволно е ограничилъ волята си и ни е предалъ властта си надъ нашия собственъ малкъ свѣтъ. Така бащата дава на сина си малко дребни пари, съ които той може да разполага, както си ще. Макаръ и да е останала една частъ отъ състоянието на баща му, тоя последния се отказва отъ правото си надъ него. А това той прави, защото неговата воля, която е волята на любовта и е следователно свободна, намира радостъ само при единение съ една друга свободна воля. Тиранина, който има роби, гледа на тѣхъ като на средство за своитѣ цели. Само съзнанието за неговитѣ цели го кара да смаже тѣхната воля, за да осигури собствения си интересъ. Тоя собственъ интересъ не може да понася и най-малката свобода у другитѣ, защото самъ той не е свободенъ. Въ сжщностъ тиранинътъ е зависимъ отъ робитѣ си, той се нуждае отъ тѣхъ и за това той винаги мисли

да извлече полза отъ тѣхъ, като ги накара да служатъ на волята му.“

И тъй, вселенското е фона на цѣлата мждростъ и поезия на Рабиндранатъ Тагоръ. Въпросътъ за отношението на универсалното къмъ човѣшкия свѣтъ прави Рабиндранатъ Тагора особенъ.

Първоначалото не е далечъ отъ свѣта, то е въ насъ и около насъ. Нека се вгледаме въ сиянието на луната, спокойствието на звѣздното небе и всѣки отъ насъ ще надникне въ работилницата на вселенския неуморенъ ковачъ, ще долови тайния шепотъ на онова, което е било преди всичко.

Всрѣдъ вселената нашия разумъ е като една скала срѣдъ необятно море, блискана отъ вълнитѣ на несъзнателното и съзнателното. Познавателната способностъ на човѣка е продължение отъ общата такава на космичното разумно начало. Нашето лично познание дълбоко е пуснало корени въ субстанцията на миробитието, дето се вливатъ рѣкитѣ на всички индивидуални познания. Невидими нишки отъ първосжщността на миробитието следватъ съзнанието на живота и ржката на всепроникващия духъ плете мрѣжата на своитѣ безкрайни откровения. Въ обятията на първоначалото сж всички сжщества и всички свѣтове и самò творящето първоначало. Ние сме откъснати отъ сжщността на първоначалото и тжгуваме по него. Ние тжгуваме, че сме одѣлени отъ него и радостта ще ни навести завинаги, когато се възвърнемъ тамъ, отъ гдето сме дошли: „отъ радостъ се раждатъ всички сжщества, чрезъ радостъ се подържатъ, къмъ радостъ вървятъ напредъ и

въ радостъ завършватъ“. (Изъ Упанишадитѣ, къмъ които Рабиндранатъ Тагоръ е особено много привързанъ.)

Това значи, че творчеството на първообраза нѣма за изходна нишка необходимостта; то произхожда отъ пълнотата на неговата радостъ; неговата любовъ е, която твори, ето защо творчеството е неговото откровение.

Нѣма по-примирителенъ и по-радостенъ погледъ върху битието на свѣта отъ тоя на Рабиндранатъ Тагоръ, споредъ когото непресекващиятъ процесъ на творението е музика и танцъ. „Въ сжщностъ, — казва Рабиндранатъ Тагоръ—нашитѣ корени трѣбва да достигнатъ дълбоко въ вѣчността, ако искаме да се издигнемъ до всичкото величие на личността си. Целта на нашето Азъ е да търси единението. То трѣбва да наведе глава дълбоко въ любовъ и кротостъ и да заеме мѣсто тамъ, дето се срещатъ всички голѣми и малки. То трѣбва да спечели чрезъ загубата си и да се издигне чрезъ поражението си. Игритѣ биха били ужасъ за детето, ако то не можеше да се върне при майка си и нашия личенъ интересъ би билъ наше проклятие, ако да неможехме да го жертвуваме заради любовта. Трѣбва да знаемъ, че само откровението на безконечното е безкрайно ново и вѣчно хубаво у насъ и дава смисълъ на нашето Азъ“.

Ако въ мждростта и поезията на Рабиндранатъ Тагоръ има ехо на мистицизъмъ, то той не е идеологиченъ, тъй че да обковава свободната мисълъ въ веригитѣ на нѣкакво догматично отношение къмъ свѣта. Този мистицизъмъ изтича на-

право отъ глѣбината на душата въ която хиляди благородни копнежи се преплитатъ и разкриватъ лжчитѣ на едно многогласно откровение: всечовѣчностъ. И коридоритѣ на Тагоровитѣ пѣсни, лжкатушейки извеждатъ въ приказната страна на всеобгрѣщащата любовъ. Така звучитѣ на искрено бленуващия мистицизъмъ на Рабиндранатъ Тагоръ сж всежщни и неоспорими по вжтрешната си широта и етическо основание. Защото, тѣ всички идатъ отдолу, като благовестители отъ състрада- телнитѣ глѣбини на едно широко сърце, една велика душа, които трептятъ въ щастливо съгласие съ повеитѣ на цѣлото човѣчество.

*

Рабиндранатъ Тагоръ не е пръвъ отъ галерията на ония, чиито имена сж записани въ анализѣ на човѣшката култура; той не ще бжде последенъ. Иначе човѣчеството би изгубило своя духовенъ образъ. Напротивъ: назадъ отъ предѣла на настоящето, предъ очитѣ на свѣта стои чудна огърлица отъ такива сърца и благородни умове. И тѣзи личности не сж нѣкакви сфинкове, таящи мъртви сжщности, чужди на човѣчеството. Не! Тѣзи на гледъ изключителни личности, — общочовѣшки стълбове на опора, като Христосъ, Буда, Конъ-фу-це, Сократъ, Заратустра.... все духовни мжченици сж: самото човѣчество! Собствената му еволюция, съвестъ и жажда. И понеже сж били искрени пророци на своето време — гадатели на сждбинитѣ на човѣчеството, затова тѣ и днесъ предшествуватъ неговитѣ стремежи. Застанали въ

бурияга на житейския океанъ, тѣ сж гигантски фарове, що хвърлятъ свѣтлина на надежда въ настоящето и велика вѣра — въ бждното.

Мждростѣта на Рабиндранатъ Тагоръ е мждростъ на сърцето, благороднитѣ пориви на което сж канавата на великигѣ прояви въ живота на човѣчеството. Тя ни развежда изъ непознатитѣ дебри на живота, дето отъ висотата ѝ се откриватъ широки хоризонти; лови нюанситѣ на конечното въ безконечното, на радостѣта въ скръбѣта, на двойността въ единството, на живота въ смъртѣта, на боженственото въ човѣшкото,

*

Въ едно време, когато хората се взаимно преследватъ и убиватъ безмилостно, когато задушаването на висшитѣ пориви на човѣка се превърна въ страшно гибелна система, повика на Рабиндранатъ Тагоръ за миръ и братство въ свѣта е истинско откровение за все още неугасналата човѣшка съвестъ. Къмъ тази съвестъ великиятъ бенгалски пѣвецъ зове любовѣта ни, защото тя е пжтя, истината и живота.

Корица и портрета сж работа на
художника Н. Тузсузовъ.

9/165

Цена 12 лева